

MONIKA ABRAMEK

Uniwersytet Wrocławski

FUNKCJE POSTĘPOWANIA SPRAWDZAJĄCEGO W PROCESIE KARNYM

1. WSTĘP

Jednym z zadań, które stawia ustawodawca wobec uregulowań o charakterze procesowym, jest określenie pewnego porządku, w ramach którego uczestnicy obrotu prawnego mogą podejmować działania prawnie relewantne. Takie też zadanie zostało postawione przed procesem karnym, który definiuje się jako zespół prawnie uregulowanych czynności organów państwa i innych uczestników postępowania, ponieważ prawo karnoprosesowe ustala porządek czynności procesowych składających się na proces karny, przez co określona zostaje ich sekwencja oraz wzajemne związki i zależności¹.

Dopuszczalność uruchomienia procesu karnego uzależniona jest między innymi od zaistnienia podstaw do jego wszczęcia. Wszczęcie postępowania karnego opiera się na dwóch podstawach: prawnej i faktycznej. Pierwsza z nich to kwalifikacja prawna czynu². Należy to rozumieć w ten sposób, że wskazany w zawiadomieniu czyn jest możliwy do zakwalifikowania pod regulację karnomaterialną obejmującą zespół znamion czynu zabronionego. W przeciwnym razie z powodu

¹ J. SKORUPKA, [w:] *Proces karny*, red. J. SKORUPKA, Warszawa 2017, s. 27.

² *Ibidem*, s. 31.

zaktualizowania się przeszkody procesowej z art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. konieczne będzie wydanie decyzji odmawiającej wszczęcia postępowania przygotowawczego, a tym samym przeprowadzenia postępowania zmierzającego do rozstrzygnięcia o odpowiedzialności danej osoby za zarzucany jej czyn. Natomiast za podstawę faktyczną procesu karnego należy uznać domniemanie popełnienia przestępstwa³, które na etapie wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego wyraża się w następującej formule: „uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa”. W przypadku tej podstawy, jej zaktualizowanie się powoduje, że wszczęcie procesu karnego jest nie tylko prawnie dopuszczalne, ale ma ten skutek, że organy procesowe mają prawny obowiązek uruchomienia procedury karnej. Z kolei niezastnienie wymienionej wyżej przesłanki uniemożliwia wszczęcie postępowania. W rzeczywistości procesowej można zauważyć także takie sytuacje, w których organy procesowe mają wątpliwości co do zaktualizowania się uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Innymi słowy, dotyczy to takich przypadków, w których informacje dotyczące możliwości popełnienia przestępstwa nie są na tyle przekonujące dla organów ścigania, aby konieczne było wydanie decyzji o wszczęciu postępowania, a z drugiej strony nie ma możliwości dokonania oceny, że w omawianej sprawie słuszne byłoby wydanie postanowienia o odmowie wszczęcia procesu karnego. Narzędziem, które w zamyśle ustawodawcy ma służyć rozstrzygnięciu tego typu problemów, jest instytucja czynności sprawdzających uregulowana w art. 307 k.p.k. W doktrynie procesu karnego jest ona traktowana jako swoista droga prowadząca do „ustosunkowania się” do zawiadomienia o przestępstwie przez wszczęcie lub odmowę wszczęcia postępowania karnego⁴.

³ *Ibidem*.

⁴ J. TYLMAN, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Postępowanie przygotowawcze*, red. P. HOFMAŃSKI, Warszawa 2016, s. 226.

2. INSTYTUCJA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Czynności sprawdzające, określane także mianem postępowania sprawdzającego, można zdefiniować jako zespół przedsięwzięć mających na celu potwierdzenie informacji o popełnieniu przestępstwa zawartych w zawiadomieniach przekazanych organom ścigania⁵. Podejmowane są one przez organy dochodzeniowo-śledcze jeszcze przed wszczęciem postępowania przygotowawczego⁶. Postępowanie sprawdzające pozostaje zatem poza przebiegiem procesu karnego, nie jest jego integralną częścią, choć niewątpliwie podjęte w trakcie niego czynności oraz jego wynik mają ogromny wpływ na całe postępowanie karne, w szczególności na jego pierwszy etap. Podkreśla się, że stanowią element procesu jedynie warunkowo, tzn. będą stanowiły część postępowania karnego, jeżeli zostanie ono formalnie wszczęte⁷. Należy jednak przyjąć, że postępowanie sprawdzające pozostaje poza granicami procesu karnego⁸.

⁵ W. CIEŚLAK, [w:] *Leksykon prawa karnego procesowego: 100 podstawowych pojęć*, red. W. CIEŚLAK, K. WOŹNIEWSKI, Warszawa 2012, s. 36.

⁶ J. KUDRELEK, I. WOJCIECHOWSKA, *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Szczytno 2009, s. 57.

⁷ W. CIEŚLAK, K. WOŹNIEWSKI, *op. cit.*, s. 37.

⁸ Kwestia ta jest dyskusyjna w doktrynie. Biorąc jednak pod uwagę cel postępowania sprawdzającego, jakim jest weryfikacja dopuszczalności wszczęcia lub odmowy wszczęcia postępowania, wydaje się, że należy przyjąć, iż pozostaje ono poza granicami procesu karnego. J. TYLMAN [w:] *System Prawa Karnego...*, s. 236, słusznie wskazuje, że próba potraktowania czynności sprawdzających jako części czy etapu postępowania karnego jest nielogiczna, skoro służą one w swej istocie zbadaniu (sprawdzeniu), czy wszczęcie postępowania karnego jest w ogóle dopuszczalne. Ponadto autor podkreśla znaczenie decyzji o wszczęciu postępowania karnego, po podjęciu której co do zasady organy postępowania karnego uzyskują prawo do dokonywania czynności procesowych i ze względu na to pierwszy akt procesu karnego powinien być realizowany w określonych procesowo formach. Z kolei M. CIEŚLAK, *Przygotowawcze stadium procesu karnego (pojęcie – zakres – funkcje – struktura)*, [w:] *Węzłowe problemy na tle radzieckiego i polskiego prawa karnego procesowego*, red. M. CIEŚLAK, Kraków 1973, s. 12 i n., wskazał na dwie możliwości rozumienia zakresu postępowania przygotowawczego. *Sensu largo* miały to być wszelkie czynności procesowe, które wyprzedzają sądowe rozpoznanie sprawy, natomiast *sensu stricto* to śledztwo i dochodzenie. Autor zakładał, że postępowanie przygotowawcze – w swej pełnej postaci – zaczyna się z pierwszym aktem ścigania, a kończy się wniesieniem aktu oskarżenia do sądu (M. CIEŚLAK, *Polska*

Ponadto trafnie wskazuje się w doktrynie, że celem czynności sprawdzających jest weryfikacja zasadności samego podejrzenia popełnienia przestępstwa, a nie ustalenie, czy czyn przestępny rzeczywiście miał miejsce⁹. Odwrotna sytuacja prowadziłaby bowiem do zastąpienia postępowania przygotowawczego czynnościami sprawdzającymi¹⁰. Zgodnie z art. 297 § 1 pkt 1 k.p.k. ustalenie, czy czyn został popełniony, należy do celów postępowania przygotowawczego. Z uwagi na powyższe konieczne jest ograniczenie zakresu czynności sprawdzających na potrzeby stwierdzenia, czy zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Przyjęcie odmiennego poglądu prowadziłoby do nadużyć w zakresie stosowania tej instytucji. Zastępowanie pierwszego etapu procesu karnego postępowaniem sprawdzającym godziłoby w ideę demokratycznego państwa prawnego, a w szczególności w prawa i wolności człowieka. Nie ulega bowiem wątpliwości, że proces karny wiąże się z wieloma obowiązkami, ale także uprawnieniami jednostki. Zasadniczo dopiero moment wszczęcia postępowania przygotowawczego uruchamia możliwość skorzystania z nich. Natomiast czynności sprawdzające są przeprowadzane jeszcze przed wszczęciem procesu, dlatego limitacja tej instytucji jest niezbędna.

procedura karna, Warszawa 1973, s. 54). Wydaje się, że możliwym do zaproponowania podziałem w zakresie dotyczącym wszczęcia postępowania jest wskazanie formalnych i faktycznych granic procesu karnego. Odnośnie do tych pierwszych, ramy postępowania zakresłaby wydanie postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego. Natomiast co do drugiego wariantu, zainicjowanie procesu karnego wiązałoby się z podjęciem pierwszej czynności procesowej w ramach tzw. postępowania w niezbędnym zakresie z art. 308 k.p.k., którego czas trwania jest zresztą wliczany do czasu trwania śledztwa i dochodzenia. Natomiast w żadnym wypadku nie należałoby tego odnosić do postępowania sprawdzającego, w ramach którego co do zasady nie dochodzi do przedsięwzięcia czynności procesowych.

⁹ Z. MŁYNARCZYK, *Czynności sprawdzające i odmowa wszczęcia postępowania karnego*, «Prokuratura i Prawo» 5/1995, s. 108. Odmiennie W. CIĘŚLAK, K. WOŹNIEWSKI, *op. cit.*, s. 38.

¹⁰ Z. SZATKOWSKI, *Czynności sprawdzające w ujęciu kodeksu postępowania karnego*, «Problemy Kryminalistyki» 16.84/1970, s. 193.

3. CEL I FUNKCJE POSTĘPOWANIA SPRAWDZAJĄCEGO

Celem postępowania sprawdzającego jest zatem weryfikacja dopuszczalności wszczęcia śledztwa lub dochodzenia, wyrażająca się w stwierdzeniu, że w danym przypadku zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Od celu należy odróżnić funkcje, które spełnia w procesie karnym analizowana instytucja. Wprawdzie w teorii prawa można spotkać wypowiedzi, które pojęcia celu i funkcji traktują jako synonimy¹¹, jednakże wydaje się, że pojęcia te należy rozróżnić. Cel to bowiem pewien stan, do którego się dąży. Jest on zawsze czymś planowanym przez tego, kto podejmuje działania, stanowi normy czy wprowadza rozwiązania organizacyjne, przy czym nie zawsze jest on w rzeczywistości osiąganym¹². W przypadku czynności sprawdzających jest to weryfikacja, czy doszło do zaistnienia przesłanki uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa i na tej podstawie wydanie decyzji o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego. Wydanie zatem postanowienia określonej treści, mającego swoje uzasadnienie w materiale obejmującym zawiadomienie o przestępstwie oraz uzyskany w toku postępowania z art. 307 k.p.k., powoduje, że cel tej instytucji zostaje zrealizowany. Natomiast funkcja to zadanie, które ma spełnić lub spełnia jakaś osoba lub rzecz¹³. Przez to pojęcie doktryna prawnicza najczęściej rozumie obiektywny skutek, rezultat istnienia jakiejś instytucji czy normy dla ich otoczenia¹⁴. Postępowanie sprawdzające, tj. wykonane w jego trakcie czynności i jego wynik, ma niewątpliwie ogromny wpływ na następujący po nich cały przebieg procesu karnego.

Jakie zatem funkcje spełnia wymieniona wyżej instytucja w postępowaniu karnym? Wydaje się, że można wyróżnić sześć podstawowych funkcji postępowania sprawdzającego w procesie karnym. Są to:

¹¹ I. BOGUĆKA, *Funkcje prawa. Analiza pojęcia*, Kraków 2000, s. 65.

¹² T. CHAUVIN, T. STAWECKI, P. WINCZOREK, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2017, s. 178.

¹³ *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/sjp/funkcja;2558721.html> (dostęp: 1 kwietnia 2019 r.).

¹⁴ T. CHAUVIN, T. STAWECKI, P. WINCZOREK, *op. cit.*, s. 179.

1. funkcja gwarancyjna;
2. funkcja porządkowa;
3. funkcja dynamizująca;
4. funkcja optymalizacyjna;
5. funkcja prakseologiczna;
6. funkcja selekcyjna.

3. FUNKCJA GWARANCYJNA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Funkcja gwarancyjna czynności sprawdzających wyraża się w trzech aspektach. Po pierwsze, w zabezpieczeniu interesu publicznego w ściganiu wszystkich przestępstw¹⁵. Akcentowana jest tu zasada legalizmu. Ich wdrożenie ma bowiem zapobiec sytuacjom, w których organ ścigania wydaje decyzję o odmowie wszczęcia śledztwa lub dochodzenia w przypadku, gdy istnieje, choć nie jest to jeszcze do końca dla niego wiadome, przesłanka uzasadniająca wszczęcie procesu. Innymi słowy, jest to sytuacja, w której informacje posiadane przez organy ścigania nie wskazują na taki stopień prawdopodobieństwa co do możliwości popełnienia przestępstwa, aby zasadne było zainicjowanie postępowania karnego, ale istnieje możliwość podjęcia pewnych czynności, których wynik pozwoli na ustalenie, że przesłanka z art. 303 k.p.k. się zaktualizowała. Tak rozumiany aspekt funkcji gwarancyjnej czynności sprawdzających koresponduje z gwarancyjną funkcją prawa karnego procesowego, w ramach której wyróżnia się funkcję gwarancji celów procesu, gdzie zwraca się uwagę na to, że proces karny stanowi działalność zmierzającą do ustalenia faktu popełnienia przestępstwa, jego sprawy i relevantnych okoliczności zdarzenia zgodnie z prawdą oraz do prawidłowego zastosowania prawa materialnego, a ze względu na wagę i znaczenie tych celów, działalności procesowej nie można całkowicie pozostawić uznaniu jego uczestników¹⁶.

¹⁵ B. GRONOWSKA, „Faktycznie” pokrzywdzony przestępstwem na tle czynności sprawdzających (art. 258 § 2 k.p.k.), «Problemy Praworządności» 2.7/1983, s. 38.

¹⁶ J. SKORUPKA, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Zagadnienia ogólne*, I 1, red. P. HOFMAŃSKI, Warszawa 2013, s. 196.

Ponadto wskazana funkcja wyraża się w zabezpieczeniu interesu obywatela przed bezzasadnym lub przedwczesnym wszczęciem przeciwko niemu postępowania karnego¹⁷. Zapobiega to niepotrzebnemu i często krzywdzącemu wciąganiu obywateli w krąg procesu karnego¹⁸. Przede wszystkim należy mieć na uwadze możliwość stygmatyzacji społecznej osoby, przeciwko której niesłusznie toczyło się postępowanie. Nawet późniejsze umorzenie postępowania lub wydanie wyroku uniewinniającego często nie unicestwia w sposób absolutny negatywnych skutków tego, że zostało ono wszczęte i przez pewien czas się toczyło¹⁹. W piśmiennictwie podkreśla się, że ściganie karne wiąże się zawsze z ograniczeniem sfery wolności osobistych jednostki, co stwarza konieczność jednoznacznego wskazania punktu czasowego, od którego możliwe jest korzystanie ze środków powodujących te ograniczenia, oraz oznaczenia przyczyny, dla której środki te są stosowane²⁰. Obowiązek wydania postanowienia o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego oraz konieczność zaistnienia przesłanki uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa czynią zadość tym postulatami²¹. Wydanie bowiem postanowienia o wszczęciu procesu karnego, które ma swoje uzasadnienie w materiałach postępowania zebranego lub zweryfikowanego w toku podjętych czynności z art. 307 k.p.k., daje początek postępowaniu w sprawie oznaczonego czasowo i miejscowo zdarzenia noszącego cechy przestępstwa²², co stwarza pewne ramy, w których możliwa jest ingerencja w prawa i wolności jednostki.

Po trzecie, gwarancyjny charakter instytucji z art. 307 k.p.k. przejawia się w zabezpieczeniu interesu pokrzywdzonego przestępstwem przed bezzasadną lub przedwczesną odmową wszczęcia postępowania

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ A. CHOROMAŃSKA, M. PORWISZ, *Zasada legalizmu a reakcja Policji na popełnione przestępstwo*, [w:] *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. B. DUDZIK, J. KOSOWSKI, I. NOWIKOWSKI, Lublin 2015, s. 120.

¹⁹ J. TYLMAN, *Instytucja czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, Łódź 1984, s. 14.

²⁰ A. GABERLE, *Dochodzenie wstępne w polskim procesie karnym (podstawowe założenia i problemy)*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego» 61/1973, s. 140.

²¹ *Ibidem*.

²² J. GRAJEWSKI, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 39.

karnego²³. Wszak skoro ustawa karnoprosesowa wymaga do zainicjowania procesu istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego, to w przypadku, gdy ta przesłanka nie zostaje spełniona, nawet w minimalnym stopniu, organ procesowy zmuszony jest wydać decyzję odmowną. Wystarczy wyobrazić sobie sytuację, w której mimo istnienia tylko niewielkich wątpliwości co do faktu popełnienia czynu przestępnego nie byłoby możliwości weryfikacji danych wskazanych w zawiadomieniu. Bezsprzecznie takie rozwiązanie byłoby absurdalne. Nierzadko prawdziwy sprawca przestępstwa pozostałby w takim przypadku bezkarny. Z drugiej jednak strony naturalną konsekwencją takiego stanu rzeczy byłby brak ochrony interesów pokrzywdzonego, której przez złożenie zawiadomienia domaga się od wymiaru sprawiedliwości. Należy wziąć pod uwagę fakt, że większość pokrzywdzonych to podmioty nieprofesjonalne, których wiedza dotycząca procedury karnej, w tym sposobów zbierania materiału dowodowego i narzędzi temu służących, jest minimalna, co często uniemożliwia wykazanie chociażby istnienia dowodów wskazujących na popełnienie na ich szkodę czynu zabronionego. W piśmiennictwie wskazuje się nawet na swoistą „stygmatyzację” ofiary, dla której przestępstwo jest zaledwie pierwszym elementem ciągu traumatycznych dla niej zdarzeń²⁴. Z uwagi na powyższe, funkcję gwarancyjną postępowania sprawdzającego należy określić jako fundamentalną. W doktrynie podkreśla się, że przedmiotowa instytucja jest wyrazem kompromisu między potrzebą stworzenia gwarancji swobód obywatelskich a wymogiem skuteczności ścigania karnego²⁵.

4. FUNKCJA PORZĄDKOWA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Funkcja porządkowa instytucji z art. 307 k.p.k. realizuje się przede wszystkim poprzez wyznaczenie katalogu czynności, których należy dokonać w celu weryfikacji danych zawartych w zawiadomieniu

²³ B. GRONOWSKA, *op. cit.*, s. 38.

²⁴ *Ibidem*, s. 34.

²⁵ A. GABERLE, *op. cit.*, s. 142.

o popełnieniu przestępstwa. Wskazana regulacja określa ramy prawidłowej reakcji karnej na wiadomość o czynie przestępnym w przypadku, gdy nie zachodzi przesłanka warunkująca wszczęcie postępowania karnego. Ponadto wyznacza czynności, które mogą być podjęte poza granicami procesu karnego, a zatem na etapie, na którym wyznaczenie porządku i sekwencji czynności oraz ram działalności organów procesowych jest bardzo istotne w szczególności ze względu na konieczność ochrony praw i wolności jednostki. Ma to wpływ także na dalsze czynności organów ścigania, podejmowane już po formalnym zainicjowaniu procesu. Wyznacza zatem pewien ład, określony sposób postępowania, który ma znaczenie na kolejnych etapach procedowania w danej sprawie.

5. FUNKCJA DYNAMIZUJĄCA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Funkcja dynamizująca postępowania sprawdzającego wyraża się w możliwości nadania biegu sprawom, w których podejmowanie dalszych czynności procesowych byłoby niedopuszczalne ze względu na brak przesłanki uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa. W przypadku braku możliwości sprawdzenia danych zawartych w zawiadomieniu, co do których nie został spełniony warunek, określony przez ustawodawcę w art. 303 k.p.k., dalsze procedowanie w tych sprawach byłoby niedopuszczalne. Ponadto elementem dynamizującym jest termin, w jakim należy dokonać tych czynności. Choć ma on jedynie instrukcyjny charakter, to niewątpliwie w pewien sposób mobilizuje organy ścigania do podjęcia właściwej decyzji procesowej w możliwie jak najszybszym terminie. Analizowana funkcja bezsprzecznie koresponduje z zasadą szybkości postępowania, której realizacja jest jednym z warunków rzetelnego procesu.

6. FUNKCJA OPTYMALIZACYJNA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Funkcja optymalizacyjna polega na tym, że postępowanie sprawdzające, weryfikując, na bardzo wczesnym etapie działań organów w danej

sprawie, zasadność decyzji o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, przyczynia się do usprawnienia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Pozwala bowiem uwzględnić odmienności każdego przypadku jeszcze przed formalnym wszczęciem procesu, co przyczynia się do zwiększenia trafności reakcji karnej. Ponadto wyraża się ona także w oszczędności czasu i eliminacji zbędnych wydatków budżetowych. Nie pozostaje zatem bez wpływu na realizację zasady ekonomiki procesowej. Szybka eliminacja sprawy, która „nie rokuje pozytywnie” dla przyszłego procesu karnego, tzn. takiej, która na pewnym jego etapie i tak zakończy się decyzją negatywną, na przykład odmową wszczęcia śledztwa lub umorzeniem postępowania, pozwoli na zredukowanie obciążeń wymiaru sprawiedliwości, zarówno pod względem finansowym, jak i personalnym.

7. FUNKCJA PRAKSEOLOGICZNA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Postępowanie sprawdzające w pewnym zakresie spełnia także funkcję prakseologiczną. Przepisy zawarte w art. 307 k.p.k. wskazują, jakie czynności należy podjąć, aby doprowadzić do ustalenia, czy zaistniała przesłanka uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa w przypadku, gdy z zawiadomienia o popełnieniu czynu zabronionego nie wynika, że zachodzi dopuszczalność procesu. Postępowanie sprawdzające to zatem pewien algorytm służący osiągnięciu celu, jakim jest wydanie postanowienia o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego. Zapożyczając termin z nauki o zarządzaniu, można określić to jako cel bliższy. Natomiast w dalszej perspektywie przeprowadzenie tych czynności przyczynia się do osiągnięcia celów procesu karnego jako pewnej całości. Regulacja czynności sprawdzających służy zatem skoordynowaniu działalności organów ścigania w zakresie postępowania z przyjętymi zawiadomieniami o popełnieniu przestępstwa.

8. FUNKCJA SELEKCYJNA CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCYCH

Funkcja selekcyjna instytucji z art. 307 k.p.k. wyraża się w tym, że pozwala z jednej strony na wyeliminowanie niezasadnych decyzji o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, a z drugiej strony wykluczenie postanowień odmawiających wszczęcia postępowania przygotowawczego naruszających zasadę legalizmu²⁶. Selekcyjny charakter tej instytucji jest zatem w pewnym sensie dwuwymiarowy. Po pierwsze, postępowanie sprawdzające zapobiega wszczynaniu i prowadzeniu postępowań zbędnych w sprawach, w których w rzeczywistości nie doszło do popełnienia czynu zabronionego lub czyn ten nie stanowi przestępstwa. Z kolei patrząc z innej perspektywy, wdrożenie analizowanej instytucji umożliwia podjęcie w uzasadnionych przypadkach decyzji o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia. Podejmując próbę obrazowego przedstawienia postępowania sprawdzającego jako instytucji spełniającej funkcję mechanizmu selekcyjnego w procesie karnym, można stwierdzić, że jest to instrument pozwalający na „odsianie ziaren od plew”²⁷. Pozwala bowiem na możliwie szybkie eliminowanie spraw, których rozstrzygnięcie nie leży w „sferze zainteresowań” aparatu ścigania. Z uwagi na to, że stanowi fazę poprzedzającą wszczęcie postępowania karnego, przeciwdziała zbędnemu i bezzasadnemu angażowaniu organów ścigania w proces, który jako zespół wysoce skomplikowanych działań wymaga dużej aktywności i nierzadko wiąże się ze sporymi kosztami. Nie pozwala na marnotrawienie potencjału aparatu ścigania w przypadkach, w których podejmowanie działalności karnoprosesowej jest nieuzasadnione. Czynności przeprowadzone w trakcie postępowania sprawdzającego mają charakter mechanizmów selekcyjnych, które dokonują weryfikacji poszczególnych spraw pod kątem wystąpienia przesłanki uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa i na tej podstawie przeprowadzają swoisty podział na sprawy, w których zachodzi konieczność podjęcia decyzji o wszczęciu procesu karnego, oraz te, w których wydanie takiego postanowienia jest niedopuszczalne.

²⁶ A. CHOROMAŃSKA, M. PORWISZ, *op. cit.*, s. 120.

²⁷ *Ibidem*.

Innymi słowy, na bazie wyników uzyskanych po przeprowadzeniu postępowania sprawdzającego wyznacza się swoistą linię demarkacyjną, której przekroczenie możliwe jest jedynie, gdy zaistnieje przesłanka wymagana przez ustawodawcę do wszczęcia postępowania przygotowawczego, a tym samym uruchomienia procesu karnego. Posługując się alegorią „sita”²⁸, można stwierdzić, że na jego powierzchni pozostają jedynie sprawy, w których zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Ostatecznie są one „przekazywane” do swoistej „maszyny”, jaką jest proces karny, w której „pokonują” kolejne jej ogniwa, aż do definitywnego rozstrzygnięcia. Wydaje się, że takie obrazowe przedstawienie funkcji selekcyjnej instytucji z art. 307 k.p.k. najpełniej wyraża jej istotę.

Należy przyjąć, że funkcja selekcyjna postępowania sprawdzającego koresponduje z zasadą szybkości postępowania, która wyraża się w dyrektywie, iż proces karny powinien przebiegać względnie szybko i trwać możliwie jak najkrócej²⁹. Innymi słowy, stanowi postulat wyeliminowania z procesu karnego wszelkich zbędnych opóźnień i prowadzenia postępowania szybko i sprawnie³⁰. Nawiązuje także do problemu optymalnej prędkości procesu, czyli takiej, która nie prowadzi do przewlekłości i umożliwi zagwarantowanie realizacji celów procesu oraz poszanowanie interesów jego stron³¹. Osiągnięcie określonej prędkości możliwe jest za pomocą wielu metod, którą stanowi między innymi wstępna weryfikacja materiału w celu uniknięcia obciążenia procesu sprawami, w których brak jest perspektyw co do ich dalszego prowadzenia³². Często przy takiej weryfikacji pomocne okazują się czynności sprawdzające.

Z drugiej strony zainicjowanie instytucji z art. 307 k.p.k. powoduje, że możliwa jest szybsza reakcja organów ścigania na czyn przestępny. Choć termin na dokonanie tych czynności nie ma charakteru zawitego,

²⁸ Por. A. ŚWIATŁOWSKI, *Jedna czy wiele procedur karnych*, Sopot 2008, s. 270.

²⁹ M. CIEŚLAK, *Polska procedura...*, s. 340.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ W. CIEŚLAK, [w:] *System prawa karnego procesowego. Tryby szczególne*, XIV, red. F. PRUSAK, Warszawa 2015, s. 149.

³² *Ibidem*.

to wydaje się jednak, że zamiarem ustawodawcy było wprowadzenie instytucji, która umożliwi jak najszybsze, stosownie do okoliczności sprawy, zweryfikowanie zaistnienia przesłanki uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, co pozwoli na niezwłoczne wydanie decyzji procesowej dotyczącej wszczęcia postępowania karnego. Należy bowiem pamiętać, że wraz z upływem czasu od zdarzenia przestępnego spada skuteczność działań wykrywczych³³. Tylko natychmiastowa reakcja karna może spełnić należycie swoje zadania ogólnie- i szczególnieprewencyjne³⁴.

9. ZAKOŃCZENIE

Postępowanie sprawdzające niewątpliwie jest ważnym narzędziem w rękach organów ścigania ze względu na to, że jego przeprowadzenie odbywa się jeszcze przed wdrożeniem procesu karnego, którego zainicjowanie wiąże się z wywołaniem daleko idących skutków w sferze społecznej. Z uwagi na powyższe instytucja z art. 307 k.p.k. pełni wiele funkcji w postępowaniu karnym. Należy jednak zaznaczyć, że aby postępowanie sprawdzające mogło je spełniać, musi być ono wdrażane i przeprowadzane w sposób prawidłowy. Każdy popełniony błąd niweczy możliwość osiągnięcia w pełni, stawianych przed tą instytucją, celów. Jednakże trzeba podkreślić, że pozytywne skutki, które przynosi funkcjonowanie tej instytucji w praktyce organów ścigania, wyrażające się w możliwości weryfikacji podstawy do wszczęcia procesu karnego, przeważają nad negatywnymi konsekwencjami wdrażania instytucji z art. 307 k.p.k. Wypada tylko wyrazić nadzieję, że potencjał postępowania sprawdzającego będzie w pełni wykorzystywany w rzeczywistości procesowej.

³³ D. SZUMIŁO-KULCZYCKA, [w:] *System prawa karnego procesowego. Zasady procesu karnego*, III 2, red. P. WILIŃSKI, Warszawa 2014, s. 950.

³⁴ M. CIEŚLAK, *Polska procedura...*, s. 340.

FUNKCJE POSTĘPOWANIA SPRAWDZAJĄCEGO W PROCESIE KARNYM

Streszczenie

Artykuł dotyczy postępowania sprawdzającego uregulowanego w art. 307 k.p.k. Autorka dokonuje analizy tej instytucji procesowej z perspektywy jej funkcji w polskim procesie karnym. W początkowej części pracy wskazuje na najważniejsze założenia związane z ww. regulacją, a następnie, w nawiązaniu do celu czynności sprawdzających, podejmuje próbę odczytania zamiarów ustawodawcy związanych z funkcjami tej instytucji. Następnie rozważania dotyczą poszczególnych funkcji postępowania sprawdzającego. Autorka wskazuje na uzasadnienie ich wyodrębnienia i związane z tym aspekty karnoprocessowe.

FUNCTIONS OF THE VERIFYING PROCEEDINGS IN THE POLISH CRIMINAL PROCEDURE

Summary

This paper concerns the verifying proceedings regulated in Article 307 of the Polish Code of Criminal Procedure. I analyse this procedural institution from the perspective of its function in Polish criminal proceedings. I start by listing the key principles applicable to this regulation and embark on an interpretation of the legislator's intention regarding the functions of this institution with reference to the purpose of verifying proceedings. I then move on to consider the individual functions of verifying proceedings. I discuss the grounds for the separate treatment of verifying proceedings and related aspects of criminal proceedings.

Słowa kluczowe: postępowanie sprawdzające; uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa; śledztwo; dochodzenie; postępowanie przygotowawcze; postanowienie o wszczęciu postępowania karnego; prawa i wolności jednostki; zasada legalizmu; zasada szybkości postępowania.

Keywords: verifying proceedings; justified suspicion that an offence has been committed; investigation; inquiry; preparatory proceedings; decision to initiate criminal proceedings; the individual's rights and freedoms; the principle of legalism; the principle of prompt proceedings.

Literatura

- BOGUCKA I., *Funkcje prawa. Analiza pojęcia*, Kraków 2000.
- CHAUVIN T., STAWECKI T., WINCZOREK P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2017.
- CHOROMAŃSKA A., PORWISZ M., *Zasada legalizmu a reakcja Policji na popełnione przestępstwo*, [w:] DUDZIK B., KOSOWSKI J., NOWIKOWSKI I., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Lublin 2015.
- CIEŚLAK M., *Polska procedura karna*, Warszawa 1973.
- CIEŚLAK M., *Przygotowawcze stadium procesu karnego (pojęcie – zakres – funkcje – struktura)*, [w:] *Węzłowe problemy na tle radzieckiego i polskiego prawa karnego procesowego*, red. M. CIEŚLAK, Kraków 1973.
- CIEŚLAK W., WOŹNIEWSKI K. (red.), *Leksykon prawa karnego procesowego: 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2012.
- GABERLE A., *Dochodzenie wstępne w polskim procesie karnym (podstawowe założenia i problemy)*, «Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego» 61/1973, s. 139-155.
- GRAJEWSKI J., *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2012.
- GRONOWSKA B., „Faktycznie” pokrzywdzony przestępstwem na tle czynności sprawdzających (art. 258 § 2 k.p.k.), «Problemy Praworządności» 2.7/1983, s. 32-38.
- HOFMAŃSKI P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego. Postępowanie przygotowawcze*, Warszawa 2016.
- HOFMAŃSKI P. (red.), *System Prawa Karnego Procesowego. Zagadnienia ogólne*, I 1, Warszawa 2013.
- KUDRELEK J., WOJCIECHOWSKA I., *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Szczytno 2009.
- MŁYNARCZYK Z., *Czynności sprawdzające i odmowa wszczęcia postępowania karnego*, «Prokuratura i Prawo» 5/1995, s. 107-113.
- PRUSAK F. (red.), *System prawa karnego procesowego. Tryby szczególne*, XIV, Warszawa 2015.
- SKORUPKA J. (red.), *Proces karny*, Warszawa 2017.
- Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/sjp/funkcja;2558721.html> (dostęp: 11 kwietnia 2016 r.).

- SZATKOWSKI Z., *Czynności sprawdzające w ujęciu kodeksu postępowania karnego*, «Problemy Kryminalistyki» 16.84/1970, s. 182-196.
- ŚWIATŁOWSKI A., *Jedna czy wiele procedur karnych*, Sopot 2008.
- TYLMAN J., *Instytucja czynności sprawdzających w postępowaniu karnym*, Łódź 1984.
- WILIŃSKI P. (red.), *System prawa karnego procesowego. Zasady procesu karnego*, III 2, Warszawa 2014.